

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕВЕТИ

ЧИЙШИЯ И ЧИЙШИЙЦИТЕ. ЕТНОЛИНГВИСТИЧЕН ПРОЧИТ

Алла Войникова

Село Чийший: Чийшия е едно от най-големите български села в Бесарабия. Днес е в пределите на Украйна, район Болград, в долината на Голям Катлабух, на 2 км и от границата с Молдова. В ойконимната номенклатура на Украйна е под съвременно име Горбднее. Чийшийците като група на българския народ днес са заселили в 3-5-то поколение десетки села на Молдова и Украйна.

Краеведческата литература за с.Чийшия е събрана в последния по време капитален труд на колектив *А.Шабашов, Н.Червенков* и др., Чийшия, Одеса 2003, 756-776. Етнонимната, етнографонимната и групонимната същност на *чийшийците*¹, различни от *чийшиците*² като ойконим е осветлена в трудовете на Н.Куртев, Ономастиката на българските селища в Северния Буджак и при В.Кондов, Кортен в светлината на езиковата археология (ръкописи), а ономастиката на *чийшиците*¹ и Чийшия вече в сравнително пълен обем присъства в моята дисертация «Ономастиката на българските селища на Южния Буджак».

I. Етнолингвистичен прочит на ойконимията:

Чийший е името на селището, основано от българите с първи запис като българско село населено със 150 *стари българи* и е едно семейство *нови българи* (А.Шабашов и др. 24). Името е наследено от ногайско селище, чийто оригинал ще да е възприет от българските поселенци. Възприета е българска народна етимология в означение «мокра, влажна долина» (История городов и сел Украинской ССР, Одесская область, Киев 1978, 64), като етимологията е доработена при Шабашов и др. 31, до *чий-ши* «влажна местност» или «местност, където расте чий, вид шавар, папур, блатна трева». Етимологическото решение се основава на местонахождението на ногайското *Чийший*, което се е намирало ЮЗ 5 км от днешното селище в м. Романувите лозя.

Наивната етимология се опровергава от етнонимната същност на ногайските поселения, които точно отговарят на родоплеменната група на но-

гайците в нея. Освен това етимологията, посочена по-напред, е основана не на ономастичния анализ, а на елементарна етимологическа десекция на името по признаците на паронимното сближение. Не е отчетен фактът, че ногайският ойконим е бил адаптиран в езика на българите, които:

- променят гласните след *ж, ч, ш*

- че адаптират имената по познатия модел в българизираната турска етнонимия, където имена на -лъ : -ли : -лу (Аджалъ, Ходжалъ, Денизбегли) се изговарят на *-лий*: Аджалий, Ходжалий, Денизбеглий и под.

Следователно българската онимна структура Чийший, русифицираната е Чийшийя, предава ногайски оригинал, който би могъл да има всички гласни след ч, освен днешното *и*, напр. Чейши, Чайшъ, Чуйшу, Чойшү, Чъйшъ и под. Такава форма трябва да се търси в местната ногайска етнонимия, респ. в тюркската и българската етнонимия, която в голямата си част се повтаря при имената на известните българо-тюркски народи, дори при монголи.

В случая не ще и съмнение племенното име е чаиш, запазено при казахите мунгуш (И. Лезина и А. Суперанская, Ономастика. Словарь-справочник тюркских родоплеменных названий, ч. II, М., 1994, 421).

Етимологическото решение на името е опростено съобразно етнонимната практика на булгари и тюрки да се делят на външни и вътрешни, респ. като се знае, че ногайският език предава с *ш* тюркското *ч*, то името лесно се разчита *чай-иш* (*и*) «вътрешна част на племето, рода *чай*», срв. тюркските туркменски етноними *ич бутур ич огуз* и под. (С. Атаниязов, Словарь туркменских этнонимов, Ашхабад 1988, 74).

Що се отнася до първата част на името *чай*, то е познато в българска и тюркската етнонимия, срв. българите *кара чай* «източна част на племето речни хора», туркмените *чайъ* «речни хора» (такава е и етимология и на *булгар*, етимологически дублет *сувар* «речни хора»). Това етимологическо решение смятам за най-точно и етимологическата четивна норма на ногайската, тюркската и българската етнонимия.

Градина, така местните булгари започнали да наричат новото си село, построено на днешното място на Чийший през 1827 г. (История 364). Това име не се разпространява, но е семантично преведено след 1945 г. от украинските власти на Горóдне, украинско *городне* «градинско». Горóдне като съвременен име се употребява само в украинския ойконимикон. Местното население, българите, българоезични и турско езични (гагаузи) наричат селото единствено Чийший.

II. Кварталонимия:

- Дóбния край, югозападната част на селото
- Пандаклийския край, в посока на съседното село Пандаклий
- Свйнския край, за част от селото в посока Свинофермата
- Труянския край, частта в посока към с. Нови Троян
- Брòска, голям квартал, чието име е неизяснено при Шабашов и др.

18, всъщност български деформатив на влашко broasc «жаба». В румънската ойконимия и кварталонимия така се наричат селища или селищни части, построени в ниското до воден басейн (с жаби).

— Китáй, друг голям квартал е по името на ногайското племе кътай, описано в етнотонимната литература.

III. Группонимия:

— чийшійци, с това име днес се нарича населението от преселнически тип в Молдова и Украйна, което в различни години е мигрирало от Чийшія. Осъществена е омонимия с жителското име чийшійци. Группонимът обаче е в реда на други такива бесарабско български группоними с характеристика на етнографоними като тараклійци, валя пержци и кóртенци, които подобно на чийшійците съставят регионални групи на българите в различните селища на посочените две страни.